

heerschend is; en dat alzoo de abstract physisch-logische opvatting dier filosofie, die voor een groot deel op ARISTOTELES steunt,⁹⁰⁾ ten eenenmale onhoudbaar is.

Ge zult in deze oogenblikken niet van mij verwachten het bewijs van al deze stellingen; ten deele wees ik op dit karakter der vóór-Aristotelische filosofie reeds elders; ten deele hoop ik het nog nader te kunnen aantoonen; slechts op enkele punten vestig ik kort Uwe aandacht.

Allereerst moet toegegeven worden, dat dit beweren der kritisch-rationalistische school wel geldt tegenover den gewonen polytheïstischen godsdienst der menigte: daarvan is de filosofie niet slechts gescheiden: ze staat er antithetisch tegenover, gelijk, zooals we zagen, tegenover die menigte zelve.

„Alles,” zegt XENOPHANES,⁹¹⁾ „hebben Homerus en Hesiodus den goden toegedicht, wat bij menschen smaad en schande is: diefstal, echtbreuk en wederzijdsch bedrog;” en HERACLITUS oordeelt, dat Homerus verdiende uit de wedstrijden gebannen en met roeden gegeeseld te worden.⁹²⁾

Maar wat van den staatsgodsdienst geldt, is dat ook van toepassing op de religieuze mystiek, zooals die vooral in de Orphiek zich openbaart? Dat de Orphiek religieus is, zal toch wel niemand ontkennen; en oordeelden de Orphici over de gewone Grieksche godenleer wel anders dan de filosofen?

Inderdaad is de kritisch-rationalistische school het bewijs voor haar thesis schuldig gebleven. Ze heeft het getracht te geven, maar gelukt is het haar niet. Eene onpartijdige, objectieve beschouwing der overlevering brengt dikwijls geheel andere dingen aan het licht dan het rationalisme ons wil doen gelooven. Maar onpartijdig en objectief is het rationalisme nooit geweest, hoezeer het ook het tegendeel beweert. JOËL⁹³⁾ vestigt er de aandacht op, dat van de drie korte fragmenten van Anaximenes het eene van onze ziel spreekt, een ander van het onlichamelijke. En toch wordt Anaximenes door ZELLER e. a. eenvoudig zonder meer een „Physiker” genoemd! ARISTOTELES is voor ZELLER in 't algemeen de hoogste autoriteit; wanneer echter diezelfde ARISTOTELES bij iets wat ZELLER onjuist voorkomt, voorzichtigheidshalve een *ἵσως* voegt, dan klampt deze zich aan dat *ἵσως* vast om de onwaarschijnlijkheid aannemelijk te maken